

20 000 MOLISINI DI ORIGINE SLAVA (PRILOG BOLJEM POZNAVANJU MOLIŠKIH HRVATA)

AGOSTINA PICCOLI

Via Tre Croci 13
86030 Montemitro, Molise, Italia

UDK 39: 312

Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno: 10. studenog 1993

Autorica u prilogu donosi podatke o brojčanom kretanju stanovnika u moliškohrvatskim naseljima i razmatra pitanje broja stanovnika koji govore moliškohrvatskim jezikom.

Na temelju mnogobrojnih izvora može se utvrditi da su Slaveni u više navrata naseljavali pojedine dijelove Italije (Capano-Perrone, 1963:3)¹. Brojne skupine slavenskih doseljenika raspršile su se po pokrajinama Marche, Abruzzo, Molise, Puglia, Basilicata i Campania (Capaldo, 1979; Jačov, 1989; Rešetar, 1911; Troilo, 1900; Vitale, s.a.).

Glavnina slavenskog stanovništva naselila se u južnoj Italiji u 15. i 16. stoljeću na opustjelom zemljištu i u novoosnovanim naseljima. Dokumenti Mletačkog arhiva iz 15. i 16. stoljeća bilježe podatke o mnogobrojnim bjeguncima pred Turcima iz Bosne u Split i u primorske krajeve, koje je u južnoj Hrvatskoj držala Serenissima. Mletačke galije prevoze dio tih izbjeglica u Italiju, koji se nastanjuju u Marcama, Abruzzima, Moliseu, Pugli, Papinskoj državi i u Napuljskom Kraljevstvu. Osim njih se poslije sve više seli i stanovništvo primorskih i otočnih dijelova Dalmacije (1892:78-82).

Cilj ovog priloga nije povijesni prikaz doseljavanja Hrvata koji su došli "z one bane mora", već kretanje broja stanovnika na temelju izvora koji donose takve podatke, statističkih izvora koje čuva Istituto Centrale di Statistica (ISTAT) i vlastitih zapažanja².

Kao moliška Hrvatica vrlo dobro poznajem tu sredinu, njezinu povijest i probleme. Baveći se moliškim Hrvatima naišla sam na puno nedosljednosti i netočnih podataka koji se provlače kroz literaturu. Većina onih koji su se zanimali za ovu problematiku nije joj pristupala znanstveno. Tako sam uočila da se u literaturi krivo navodi broj stanovnika hrvatskih sela u pokrajini Molise, te da se ujedno smatra da je to i broj ljudi koji govori moliškohrvatski jezik.

¹ Postoji već prilično bogata bibliografija. O tome vidi časopis "Naš jezik - La nostra lingua. Glasnik molizanskih Hrvata", godina 4, br. I, ožujak 1970, str. 14-18.

² Ovdje iznosim tek podatke nekih autora. Bilo bi potrebno napraviti sustavniji pregled literature i izvora s brojčanim podacima o stanovništvu u Moliseu.

Pokrajina Molise (4617,96 km²) graniči na sjeveru s pokrajinom Abruzzi, na zapadu s Lazijem, na jugu se dodiruje s Camapanijom, a s Pugliom na sjeveroistoku. Jadransko more oplakuje njezine obale s istoka³.

Na vrhovima brežuljaka leže tri sela; Montemitro (Mundimitar), San Felice (Stifilić), Acquaviva Collecroce (Živavoda Kruč), u kojima se i danas govori moliško-hrvatskim jezikom, kojemu je podloga štokavsko-ikavska. Sami stanovnici kažu da govore "na našo". P. Šimunović smatra da se čakavizmi koji se nalaze u ovom govoru rezultat "prisnog susjedstva ikavskih štokavaca sa čakavcima u staroj domovini, ali i naseljavanja štokavskoikavskih naseljenika u južnoj Italiji, s kraja 15. i 16. stoljeća na ostatke starijega čakavskog iseljeničkog sloja na tom području" (Šimunović, 1984:58).

Privredno zaostajanje, posljedica je oskudnih ekonomskih izvora škrte prirodne sredine, pa su brojne obitelji morale iseliti u sjevernu Italiju, u zapadnoeuropske zemlje (Švicarsku i Njemačku) i u prekooceanske zemlje, ponajviše u SAD, Brazil, Argentinu, Kanadu i Australiju.

Sve su te seobe uvjetovale i opadanje broja stanovništva u Moliseu. Prije zaostali i pretežno agrarni kraj, danas postiže značajne rezultate, osobito u unapređivanju poljoprivrede. Uzgaja se najviše maslina, vinova loza, žito, te voće i povrće, uglavnom za vlastite potrebe.

Većina stanovnika, osim što se bavi zemljoradnjom, zapošljava se u obližnjim gradovima, ponajviše u Termoliju i San Salvu. Mnogi se i stalno nastanjuju u mjestu zaposlenja, ali se još veći broj radnika svakodnevno vraća kući.

G. M. Galanti krajem 18. stoljeća donosi vijesti o *Schiavonima*⁴ u svom opisu "Descrizione dello stato antico ed attuale del Contado di Molise" (1781). Kao schiavonska mjesta navodi: Acquaviva (1380 duša), Montemitro (460), S. Siase (960), S. Felice (1009), Tavenna (1325). Za Ripaltu (781) kaže da je tu nekad bilo *Schiavona*, ali da su zaboravili svoj jezik i da loše govore talijanski. Dakle, prema Galantiju slavensko stanovništvo je tada brojilo ukupno 4035 duša.

Jedan kasniji podatak o broju stanovnika zabilježio je Vegezzi-Ruscalla u djelu "Le Colonie Serbo-Dalmate del circondario di Lacino - provincia di Molise", koje ima zanimljiv podnaslov "Etnografska studija" (1864). Već tada Vegezzi-Ruscalla piše da su "samo dvije općine sačuvalе jezik iz Dalmacije. To su San Felice, koji je dobio dodatak Slavo, s predgrađem Montemitro i Acquaviva Collecroce" (Vegezzi-Ruscalla, 1864:16)⁵. Iz njegovih podataka, koje ovdje prilažemo, vidljivo je da je broj stanovnika u spomenutim naseljima bilo opet oko 4000:

³ Pokrajina Molise, južna Italija, najmlađa je talijanska pokrajina. Tek 1963. godine Molise se odvojio od Abruzzi.

⁴ Što se tiče imena *Schiavoni*, ono se odnosi isključivo za Hrvate. Riječ *Slavi*, odnosno *Slaveni*, upotrijebljena je kao opći pojam koji dakako karakterizira cijeli slavenski svijet, a i bilo koji slavenski narod pojedinačno, pa se tako i za Hrvate upotrebljava riječ *Slavi*.

⁵ Evo tog odlomka na talijanskom: *Due soli communi hanno conservato la lingua della Dalmazia, e questi sono San Felice, che prese l'aggiuntivo di Slavo, colla sua frazione dette Montemitro, ed Acquaviva Collecroce (...). Non sono adunque ventimila gli Schiavoni nelle provincie meridionali come computi lo egregio professore cavaliere Ascoli.*

	muškarci	žene	ukupno
Acquaviva	964	859	1823
S. Felice Slavo	1064	1144	2208

Za gradić Tavenna isti autor spominje da se u zadnjem popisu (nije naveo na koji popis misli) "onih šezdesetoro staraca nije izjasnilo za 'lingua dalmata' zato što su se oni bojali da će biti smatrani za strance". Dalje kaže da su se oni bez obzira na različit jezik osjećali pravim Talijanima (Vegezzi-Ruscalla, 1864:15)⁶.

I. G. Ascoli, poznati talijanski lingvist, smatrao je da je slavenski govor u moliškoj koloniji "ilirski ili srpski", odnosno idiom koji se govori s neznatnim razlikama u Dalmaciji, Crnoj Gori i Srbiji. Ascoli navodi da tim "ilirskim ili srpskim" jezikom govori u Acquaviva Collecroce 1920, a u S. Feliceu i u Montemitru zajedno 2514 duša. Nadalje on navodi vrlo zanimljiv, ali je pitanje koliko istinit podatak da "d'origine slava si dovessero reputare un 20 000 Molisini" (Ascoli, 1867:77)⁷. Nije poznato odakle Ascoliju podatak o 20 000 Moližana koji su podrijetlom Slaveni.

Sasvim različite, ali vjerojatno točnije, podatke o moliškim Hrvatima navodi ISTAT. Podaci o broju stanovnika za 1861. godinu (odnose se na sva naselja koja su nekad bila hrvatskog podrijetla) govore da je Montemitro brojio 739, San Felice 1460, Mafalda 2052, Tavenna 2169, Palata 2979, S. Giacomo degli Schiavoni 827, S. Biase 1166, Montelongo 1125, Petacciato 733 i Acquaviva 1777. Zbroj svih stanovnika, ubrajajući ovdje i naselja koja su nekoć bila hrvatskog podrijetla, ne iznosi dvadeset tisuća.

Scotti navodi da je u početku naseljavanja u samoj pokrajini Molise bilo petnaest slavenskih općina s ukupno sedam do osam tisuća ljudi, te da njihovi potomci i danas žive u sjeveroistočnom dijelu pokrajine Molise (Scotti, 1980:18)⁸.

Iz ovdje navedenih izvora koji donose brojčane podatke o stanovništvu hrvatskog podrijetla u Moliseu vidi se da su podaci različiti i da se temelje više na procjenama nego na stvarnim podacima. Zbog toga ovdje prilažem tablicu s podacima kojima raspolaže Centralni statistički institut u Rimu (ISTAT) za razdoblje od 1861. do 1991. Napominjem da podaci za 1991. još nisu službeno objavljeni⁹.

⁶ *Vegezzi-Ruscalla piše: L'idioma slavo al di d'oggi e spento piu di essi comuni: per altro in Tavanna a detta del Galanti, parlavasi ancora a suoi tempi da tutti il dalmato, anzi nel Dizionario di Del Re, iscito nel 1805 e detto che parlavano tuttora lo slavo-dalmato; oggi non vi sono piu fuorché sessanta vecchi che tra essi conservino favellando l'idioma degli avi. Allora dell'ultimo censimento ufficiale questi sessanta anziani non si segnorono di lingua dalmata, temendo di essere per tal fatto considerati come stranieri, mente dessi, malgrado la diversa favella, si considerano pretti e schietti italiani.*

⁷ Možemo čak pretpostaviti da je riječ o tiskarskoj greški: 2 000 umjesto 20 000.

⁸ Scotti ne navodi odakle je ili od koga preuzeo te podatke.

⁹ Podatke su mi dali na korištenje za potrebe pisanja ovog priloga općinski službenici iz Montemitra, San Felica i Acquavive.

OPĆINA	1861	1971	1881	1901	1911	1921	1931	1936	1951	1961	1971	1981	1991
ACQUAVIVA	1777	1820	1937	2212	2243	2017	2058	2172	2250	1808	1157	1017	897
MONTEMITRO	799	787	849	1006	1017	944	935	915	906	874	749	624	544
SAN FELICE	1460	1436	1550	1664	1681	1655	1592	1653	1727	1371	1003	911	881

Kada se govori o broju moliških Hrvata, misli se da je to ujedno i podatak o pripadnosti jezičnoj moliškohrvatskog manjini. Podaci o tome koliko ljudi i danas svakodnevno govori moliškohrvatskim jezikom nigdje se službeno ne vode. Koliko mogu zapaziti, u S. Feliceu moliškohrvatski govore samo stariji ljudi. Uzrok tomu je, vjerojatno, doseljavanje većeg broja obitelji talijanskog podrijetla i jezika iz mjesta Casoli (Abruzzi, tzv. Casulane).

Drugi veći razlog nestajanja govora "na našo", tj. moliškohrvatskoga su mješoviti brakovi. Zanimljivo je da u slučaju da muškarac ženi djevojku iz drugog mjesta u kojem se ne govori moliškohrvatski, djeca iz takva braka govore talijanski, odnosno govore jezikom svoje majke. To je u stvari dijalekt mjesta iz kojeg majka potječe. Ako oba roditelja koji govore "na našo" žive izvan Montemitra, djeca mogu, ali ne moraju govoriti uz talijanski i moliškohrvatski. Ima i roditelja koji, iako žive izvan Montemitra, prakticiraju svakodnevno komuniciranje s djecom "na našo". Takvi su slučajevi rijetki, ali ih ima¹⁰.

Demografska istraživanja (Biondi, 1981) pokazala su postupno opadanje broja endogamnih brakova od početka stoljeća do danas u sva tri sela. Tako je u generaciji rođenoj između 1896. i 1905. prosječna endogamija iznosila 81.4%. Po naseljima je to bilo: Kruč - 90%, Mundimitar - 80%, Stifilić - 74%. Za generaciju rođenu od 1931. do 1935. prosječna endogamija u tim naseljima bila je 71%.

Zadnjih desetak godina opaža se, posebno u Montemitru, da se broj endogamnih brakova opet uvećava, pa je baš u tome nada da će djeca iz takvih brakova nastaviti tradiciju govora "na našo"¹¹.

¹⁰ Na primjer, tako se govori u obitelji Giorgetta, koja živi u Prignano sulla Secchia - Modena.

¹¹ Po mom mišljenju broj se endogamnih brakova uvećava u prvom redu zbog zatvorenog mentaliteta ljudi. Još uvijek malo ljudi ide dalje u škole i na rad, dakle sredina u kojoj se kreću je vrlo ograničena. Možda uzrok takvih brakova valja tražiti i u priličnom bogatstvu tih sela. Prema tomu, želja za nepoznatim, udaljenim gotovo da i ne postoji.

LITERATURA

- ARANZA, I.: Woher die Südslavischen Kolonien in Süditalien?, *Archiv für slavische Philologie*, 14, Berlin, 1892, str. 78-82.
- ASCOLI: *Saggi ed appunti, Gli Slavi nel Molise*, Milano, 1867, str. 76-82.
- BIONDI, G. O., RICKARDS, M.C., CALICCHIA, I.L., TERRENATO, ... : *Anthropological survey on the Serbo Croatian communities living in Molise, Italy*, Second Anthropological Poster Conference, Zagreb, 7-10. X 1981.
- CAPALDO, M.: Slavi Balcanici in Italia meridionale tra il VII e il XVI secolo - sintesi storiografica e prospettive di ricerca, *Studi slavistici* in Ricordo di Carlo Verdiani, Pisa, 1979.
- CAPANO - PERRONE, R.: Sulla presenza degli Slavi in Italia e specialmente nell' Italia Meridionale, *Atti dell'accademia Pontiana*, V - XII, Napoli, 1963.
- GALANTI, U.: *Descrizioni dello stato antico ed attuale del Contado di Molise*, Societa letteraria e tipografica, Napoli, 1781.
- ISTAT: *Popolazione residente per comune nella provincia di Campobasso*.
- JAOV, M.: Le emigrazioni della Dalmazia nelle Marche nei sec. XV - XVI e l'origine del papa Sisto V, *Rivista dalmatica*, vol. LX, 1, Roma, 1988, str. 43-49.
- REŠETAR, M.: *Die serbokroatischen Kolonien Süditaliens*, Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung, Wien, 1911.
- SCOTTI, GIACOMO: *Z one bane mora*, Rijeka, 1980.
- *** Hrvatska oaza u južnoj Italiji, *Iseljenički kalendar*, MH, Zagreb, 1966, 103-111.
- SULOĐIĆ, A., FINKA, B., ŠIMUNOVIĆ, P., RUDAN, P.: Jezik i porijeklo stanovnika slavenskih naseobina u pokrajini Molise, Italija, *Rasprave zavoda za jezik*, 13, Zagreb, 1987, str. 117-145.
- ŠIMUNOVIĆ, P.: Šklavinske naseobine u južnoj Italiji i naša prva zapisana bugarščica, *Narodna umjetnost*, 21, Zagreb, 1984, str. 54-68.
- TROILO, E.: Gli Slavi nell' Abruzzo chietino, *Atti della Societa Romana di Antropologia*, vol. VI, 1899, 1900, Roma, 1900, str. 117-127.
- VITALE, T.: *Storia della Regia citta di Ariano e la sua Diocesi*, Foceni editore, Bologna, s.a.
- VEGGEZI - RUSCALLA, G.: *Le Colonie Serbo - Dalmate del circondario di Lacino - provincia di Molise*. Tipografia degli eredi Botta - Torino, 1864.

20 00 MOLISINI DI ORIGINE SLAVA AN ESSAY TO IMPROVE THE STUDYING OF MOLISINI CROATS Summary

The author of the text, herself the member of the Molisini Croats, while studying the language and history of the Croats in the Italian region of Molise has noticed a number of inconsistencies and in exact data in the existing literature, the wrong number of the inhabitants of the villages of Croats in the Molise region being one of them.

The Molisine Croatian language is still spoken in three Molise villages: Montemitro (Mundimitar), San Felice (Stifilić) and Aquaviva Collecroce (Živavoda Kruč). The basis of the language is the stokavsko ikavski accent. The inhabitants themselves are describing

their speaking as "na našo" (in our language). The sources bringing the numerical data on the inhabitants of the Croat origins in Molise are visibly differing, and are probably based more on other authors estimations than on the facts. Therefore the author has added a table containing the data about the movements of the inhabitants in the three villages from 1861 to 1991, using as the basis the data of the census of the Italian Istituto Centrale di Statistica (ISTAT).

Translated by Beatrice Mićunović